

This work is licensed under a Creative Commons Attribution 4.0 International License.

Ovaj rad dostupan je za upotrebu pod međunarodnom licencom Creative Commons Attribution 4.0.

<https://doi.org/10.31820/f.34.1.7>

Nikolina Miletić, Marija Perić

JEZIK MANIPULACIJE U MEDIJSKOM DISKURSU U DOBA KORONAKRIZE

dr. sc. Nikolina Miletić, Sveučilište u Zadru, Odjel za germanistiku
nmiletic2@unizd.hr orcid.org/0000-0002-3781-4820
dr. sc. Marija Perić, Sveučilište u Zadru, Odjel za germanistiku
mperic5@unizd.hr orcid.org/0000-0002-2316-6797

izvorni znanstveni članak

UDK 811.163.42'42

811.112.2'42

316.774:616.2

rukopis primljen: 5. listopada 2021; prihvaćen za tisak: 24. svibnja 2022.

U ovom je istraživanju naglasak na oblicima manipulacije u doba koronakrize u Hrvatskoj i Njemačkoj. Korpus istraživanja čine novinski članci na internetskim portalima Večernji list i Der Spiegel iz ožujka i travnja 2020. godine. Članci su odabrani prema ključnim riječima korona, Covid-19, lockdown, cjepivo. U članku se analizira isključivo primjere izravnih navoda epidemiologa, političara i drugih ljudi pogođenih koronavirusom. Riječi epidemiologa i političara nerijetko u sebi sadrže manipulativan leksik kojim se pokušava utjecati na široko čitateljstvo, izazvati u njemu strah i navesti ga na pridržavanje mjera.

Manipulaciju se u korpusu istražuje prema strategijama Van Dijka (2006) koji kao polaznu točku razlikuje općenite interakcijske strategije, tj. pozitivan prikaz sebe (mi) i negativan prikaz drugih (oni). Ispituje se način verbaliziranja pozitivnog prikaza sebe i negativnog prikaza drugih u sintaksi, semantici i pragmatolingvistici. Interlingvalno se proučava postoje li razlike u korištenju manipulativnih sredstava u njemačkom i hrvatskom korpusu.

Ključne riječi: manipulacija; medijski diskurs; politički diskurs; korona; njemački i hrvatski korpus

1. Uvod

Manipulacija ne uključuje samo moć već specifično zloupotrebu moći, tj. dominaciju. Ona je ilegalan utjecaj preko diskursa. Na taj način manipulatori mogu uvjeriti druge u nešto ili ih natjerati da urade nešto u interesu manipulatora, a protiv svojih interesa (usp. Van Dijk 2006: 360, Billig/Marinho 2014: 160, Grzywna 2013: 368, Kenzhekanova i dr. 2015: 325).

U ovom radu polazi se od pretpostavke kako prvenstveno epidemiolozi i političari često koriste manipulativan leksik u svojim izjavama kako bi čitatelje nagnali na pridržavanje mjera, odnosno na odgovorno ponašanje.

Rad je podijeljen u pet dijelova. Nakon uvoda u temu u teorijskom dijelu razrađeni su pojmovi diskurs, mediji kao vrsta diskursa i manipulacija u diskursu. Glavni dio rada obuhvaća metodologiju i analizu rezultata korpusa gdje je detaljnije opisano empirijsko istraživanje. Četvrti dio rada sastoji se od rasprave rezultata istraživanja, a završni dio rada obuhvaća zaključak u kojem je naveden poopćeni prikaz rezultata analize.

2. Teorijski prikaz

2.1. Pojam diskursa

Diskurs istovremeno opisuje i oblikuje naš pogled na svijet (usp. Teubert 2013: 56). U njemu se jezik koristi kao posrednik te on oblikuje naše društvene, političke i kulturološke interakcije (usp. Baker 2008: 3). Diskurs je društveno korištenje jezika tj. jezik u društvenom kontekstu (usp. Fairclough/Fairclough 2012: 78). Kada se jezik koristi u govoru, ljudi sudjeluju u namjernoj društvenoj interakciji koja se sastoji od prostorno-vremenskih događaja u svijetu. Diskurs je namjerna i značajna društvena radnja koju se ne može svesti na fizičko ponašanje ili na dijelove teksta. Kako ne možemo direktno promatrati značenja, možemo promatrati samo površinske aspekte događaja poput telefonskog poziva. Nadalje, možemo proučavati događaje sistematično samo u njihovu pohranjenom obliku kao primjerice u tekstu (usp. Stubbs 2007: 145).

Diskursi su virtualni tekstualni korpusi čiji se sastav određuje sadržajnim tj. semantičkim kriterijima. U diskurs spadaju svi tekstovi (1) koji se bave nekim predmetom, temom ili konceptom znanja, imaju semantičke veze i/ili se pojavljuju u zajedničkom kontekstu; (2) kojima su za istraživanje potrebna prethodno zadana ograničenja u odnosu na vremensko razdoblje, prostor, društvo, područje komunikacije, vrstu teksta i druge pa-

rametre te (3) koji se kroz eksplicitne i implicitne upute pozivaju jedni na druge, tj. tvore intertekstualni kontekst (usp. Busse/Teubert 2013: 16–17, Diaz-Bone 2013: 240).

Za razliku od Bussea i Teuberta (1994) koji diskurs vide kao zbir tekstova, Niehr i Böke (2003: 327) diskurs tumače kao manje i apstraktnije podcjeline, tj. zbir tematski povezanih izjava. Diskursi nisu homogeni, statični i zatvoreni, već su relativno dugotrajni i pravilni (usp. Keller 2003: 205, Hanke 2003: 99). Diskurs je spoj ideja, koncepata i kategorija te se kroz njega nekom fenomenu pripisuje značenje i koristi se u određenom kontekstu, može se podijeliti na intralingvalnu i interlingvalnu usporedbu diskursa. Kod intralingvalne usporedbe diskursa radi se o jednom jeziku, dok se kod interlingvalne radi o usporedbi dvaju različitih jezičnih sistema (usp. Niehr/Böke 2003: 326, Hajer 2003: 275). Dok pod pojmom diskursa shvaćamo oblike govora i interakcije koji su dio svakodnevnog jezičnog djelovanja, predmet su diskursne analize konkretni oblici i postupci diskursa (usp. Brünner/Graefen 1994: 7–8). Pojam se diskursne analize koristi u širokom spektru značenja raznih aktivnosti (usp. Brown/Yule 1983: VIII). Tekst ili diskurs dio je jezika koji mora biti duži od jedne rečenice. Stoga se tekstna i diskursna analiza odnose na način kombiniranja rečenica i oblikovanja tekstova (usp. Salkie 2001: IX).

Diskursna analiza područje je istraživanja koje je povezano s jezikom i njegovim korištenjem, tj. pragmlingvistikom (usp. Grzywna 2013: 367, Brown/Yule 1983: 26, Stubbs 2007: 146). U diskursnoj analizi, kao i u pragmlingvistici, bitno je što rade ljudi koji koriste jezik te se pritom uzima u obzir lingvističke značajke u diskursu. Analizom diskursa istražuje se značenja i namjere izražene jezikom te se opisuje pravilnosti u jezičnom izrazu (usp. Brown/Yule 1983: 26).

Analiza diskursa nužno je analiza upotrebe jezika te se ne može ograničiti na opis individualnih jezičnih oblika neovisno o njihovoj svrsi ili funkciji (usp. Brown/Yule 1983: 1). Pri diskursnoj analizi leksemi nisu homogeni, tj. oni osim svojeg denotativnog značenja imaju i svoje konotacije te je bitno u kojem ih se kontekstu koristi, primjerice ista riječ u različitim kontekstima može imati pozitivno ili negativno, tj. pejorativno značenje (usp. Busse/Teubert 2013: 24–25).

U kritičkoj analizi diskursa jezik nikad nije neutralan već se njime izražava procjenu, vrijednost i evaluaciju (usp. Blommaert 2005: 33). Fairclough (1989: 26) razlikuje 3 razine kritičke diskursne analize: (1) deskriptivnu

koja se odnosi na formalne osobine teksta, (2) interpretativnu koja analizira odnose između teksta i interakcije i (3) eksplikativnu koja analizira odnose između interakcije i društvenog konteksta.

2.2. Mediji kao vrsta diskursa

Riječ medij označava komunikacijske tehnologije i njihovo korištenje od strane javnih i privatnih tvrtki (usp. Lewis 2004: 95). Mediji, a posebno internet i televizija, postali su vodeća sila u procesu globalizacije i pokretač društvene i kulturološke promjene diljem svijeta (usp. Lauerbach/Fetzer 2007: 12–13). Najvažnije je obilježje medijskog diskursa odsustvo širokog čitateljstva, što utječe na sadržaj i oblik diskursa (usp. Lauerbach/Fetzer 2007: 17–18).

Prema stupnju složenosti i tehnološkom stupnju Hunziker (1988) medije dijeli na primarne, sekundarne i tercijarne. Primarni je medij jezik te on uključuje mimiku, gestikulaciju i govor, sekundarni su mediji oni kod kojih je za proizvodnju znakova potrebna tehnologija (npr. radio, televizija), a u tercijarnim je medijima tehnologija potrebna i za proizvodnju i za primitak (Internet) (usp. Holly 2000: 85, Dürscheid 2003: 2–3).

Korpus za provedeno istraživanje čine novinski članci na internetskim portalima i u njima sadržani direktni komentari političara te epidemiologa. Nadalje će se pobliže opisati novinarski i politički diskurs. Politički je diskurs u medijima složen fenomen. On je ujedno institucionalni diskurs, medijski diskurs i to posredovan politički diskurs (usp. Fetzer 2013: 3). Političkim se diskursom najčešće nekoga navodi da napravi određenu radnju. Političari se služe različitim jezičnim sredstvima u namjeri da djeluju na birače, npr. sloganima, aluzijama, frazemima, konotativnim značenjem itd. (usp. Grzywna 2013: 369).

Istraživanje novinskih oblika i stilova otvara razne mogućnosti interdisciplinarnog pristupa, a najznačajnija je podjela pak ona između humanističkih i društvenih znanosti (usp. Broersma 2007: 12). Oba područja imaju svoje metodološke okvire i svoje diskurse (usp. Broersma 2007: 12). Novinarski je diskurs performativan te daje točan prikaz društvenog svijeta. U procesu sakupljanja, odabira i prikaza vijesti ponajprije se odabire koje će se dijelove stvarnosti prikazati u medijima, tj. koje činjenice odgovaraju obliku vijesti. Potom odabrani oblik vijesti određuje na koji će način vijest biti prikazana, tj. iste činjenice mogu stvoriti različite priče (usp. Broersma 2007: 9). Neke od značajki novinarskog diskursa višestruki

su izvori i složeni procesi pisanja vijesti, nedostatak izravne povratne informacije, anonimnost, nepersonaliziranost komunikacije masovnih medija, stereotipi te intertekstualnost (usp. Bednarek 2006: 15–16).

2.3. Manipulacija u diskursu

Ne postoji takvo što kao što je čista, nepristrana izjava. Izražavanje misli i ideja uključuje istodobno svrhe, ciljeve i želje; nije bitno samo ono što se kaže već i način na koji se što kaže (usp. Sornig 1989: 95). Jezik se koristi kao instrument za provođenje vlastite volje, a njegova je glavna funkcija utjecati na nekoga (usp. Nölke 2010: 22, 110).

Sredstva su manipulacije prema Sornigu (1989: 99–108) argumentacija, gramatika uvjeravanja (gramatički izbor struktura) te leksik uvjeravanja. Leksik uvjeravanja uključuje tautologiju, parafrazu (npr. eufemizme, generičko značenje riječi), semantičku transpoziciju, igru riječi te ključne riječi i njihove konotacije (npr. neologizmi). Kao jedno od sredstava izražavanja moći koristi se ponavljanje, a izmjenom poruke njezina moć slabi (usp. Nölke 2010: 131). Menz (1989: 234–240) navodi tri glavne strategije manipulacije: strategije crno-bijelog opisa svijeta, pozivanje na statistiku ili većinu te uključivanje emocija (metafore, klišeji, stereotipi).

Kenzhekanova i dr. (2015: 326–330) spominju manipulaciju na fonografskoj, leksičkoj i gramatičkoj razini. Na fonografskoj razini manipulacija uključuje posebne zvukove i grafičko obilježavanje poruke (intonacija, visina i ton glasa, pauze, aliteracija, rima i ritmizacija te interpunkcija, podcrtavanje, odabir fonta i tiskanih slova). Na leksičkoj razini razlikuju leksičko-semantičku, leksičko-sintaktičku i leksičko-pragmatičku grupu koje obuhvaćaju nominalizaciju, metaforu i metonimiju, neologizme, stereotipe, aforizme, modificirane poslovice, igru riječima, perifraze, specifikacije i konotacije. Na gramatičkoj se razini pojavljuju razne morfološke i sintaktičke mogućnosti, primjerice izbor gramatičkih oblika (npr. korištenje pasiva umjesto aktiva), eliptičan jezik, inverzija, govorne figure, obilježja komunikativnih tipova rečenica itd.

Prema Van Dijku (2006: 373, 2000: 43–44) razlikuje se 9 strategija manipulacije: (1) općenite interakcijske strategije (pozitivan prikaz sebe, negativan prikaz drugih); (2) makro govorni činovi koji impliciraju naše *dobre* radnje i njihove *loše*, npr. optužba, obrana; (3) semantičke makrostrukture: odabir tema (naglašavanje i ublažavanje negativnih/pozitivnih tema o *nama/njima*); (4) lokalni govorni činovi koji implementiraju i održavaju one

globalne, npr. izjave koje dokazuju optužbe; (5) lokalna značenja *naše/njihove* pozitivne/negativne radnje (dati malo/puno detalja, biti općenit/specifičan, biti neodređen/precizan, biti eksplicitan/implicitan itd.); (6) leksikon: izabrati pozitivne riječi za *nas*, negativne za *njih*; (7) lokalna sintaksa (aktivne vs. pasivne rečenice, nominalizacija: naglašavanje i ublažavanje *naših/njihovih* pozitivnih/negativnih agenata, odgovornost); (8) retoričke figure (hiperbole vs. eufemizmi za pozitivna/negativna značenja, metonimija i metafora koje naglašavaju *naša/njihova* pozitivna/negativna obilježja) te (9) izrazi: zvukovi i slike (naglašavanje i redosljed pozitivnih/negativnih značenja). *Mi* načelo kao način utjecanja na nekoga koje se spominje kod Van Dijka (2006: 373, 2000: 43–44) navodi i Nölke (2010: 110–123). Pojašnjava kako se korištenjem prvog lica množine jača zajedništvo i povjerenje, naglašava naša volja i naši interesi. Pozitivno se evaluira naše karakteristike, a negativno karakteristike drugih te se ističe međusobne razlike.

Iz navedenih je strategija manipulacije proizašla metodologija ovog rada prilagođena tematici i novinskom korpusu.

3. Metodologija i analiza rezultata

U ovom radu istraženi su oblici manipulacije u doba koronakrize u Hrvatskoj i Njemačkoj. Za te su potrebe kao korpus uzeti novinski članci na internetskim portalima *Večernji list* i *Der Spiegel* iz ožujka i travnja 2020. godine. Ti su mjeseci odabrani kao početak koronakrize u Europi kada su mjere okupljanja i zatvaranja poduzeća stupale na snagu, doživjele svoj vrhunac i konačno doživjele popuštanje. Članci su odabrani prema ključnim riječima *korona*, *Covid-19*, *lockdown*, *cjepivo*. S takvom pretragom pronađeno je i istraženo 1974 njemačkih i 315 hrvatskih članaka. U člancima su izabrani isključivo primjeri izravnih navoda epidemiologa, političara i drugih ljudi pogođenih koronavirusom. Riječi epidemiologa i političara nerijetko u sebi sadrže manipulativan leksik kojim se pokušava utjecati na masovnu publiku, izazvati u njoj strah i navesti ju na pridržavanje mjera. U istraženim se člancima manipulacija nalazi u ukupno 284 primjera, od čega u 199 njemačkih i 85 hrvatskih primjera.

Manipulaciju se u korpusu istražilo prema strategijama Van Dijka (2006) koji kao polaznu točku razlikuje općenite interakcijske strategije, tj. pozitivan prikaz sebe (*mi*) i negativan prikaz drugih (*oni*). Istraženo je na koji se način verbalizira pozitivan prikaz sebe i negativan prikaz drugih u sintaksi, semantici i pragmalingvistici. Na sintaktičkoj je razini tako moguće

pronaći naglašen red riječi, umetnute rečenice i ponavljanje, na semantičkoj razini dominiraju metafore te pozitivno i negativno obojan leksik, a na pragmalingvističkoj razini razlikujemo Van Dijkov (2006) prikaz *nas* i *njih*. Interlingvalno će se istražiti postoje li razlike u korištenju manipulativnih sredstava u njemačkom i hrvatskom korpusu. U analizi će se kontrastivno prikazati po 6 primjera iz obaju jezika, 3 za pozitivan prikaz *nas* i 3 za negativan prikaz *njih*.

3.1. Pozitivan prikaz *nas*

(1) Premijer Andrej Plenković, priopćeno je večeras iz Banskih dvora, založio se za „revidirani 7-godišnji europski proračun koji može odgovoriti na sve izazove krize i postati ključni element gospodarskog oporavka” (Večernji list, 23. travnja 2020.).

U primjeru (1) novinar navodi riječi premijera Andreja Plenkovića u kojima ističe pozitivne strane svoje stranke. Prema Van Dijkovim (2006) strategijama manipulacije govornik pozitivno prikazuje sebe, svoju stranku i ističe svoje doprinose gospodarskom rastu. Europski je proračun u odnosnoj rečenici opisan kao onaj koji će omogućiti gospodarski rast. Na semantičkoj je razini upotrijebljen pozitivno obojani leksik „odgovoriti na sve izazove krize”, „ključni element” i „oporavak”.

(2) Ministar zdravstva Vili Beroš pokazao je da je izvrstan u ovoj krizi. Maestralni su i Krunoslav Capak i Alemka Markotić. Sretni smo s njima i nadamo se da će nam ovo biti jedina ovakva kriza. Vjerujem da smo sad puno spremniji i za neke druge akcije te da smo razvili algoritme za sve situacije - kaže Zovak (Večernji list, 22. travnja 2020.).

Zdravstveni djelatnik, doktor Zovak, u primjeru (2) pozitivno evaluira Vilija Beroša, Krunoslava Capaka i Alemku Markotić. Iako je u početku primjera fokus na *njima*, Zovak se identificira s vodećim zdravstvenim djelatnicima u borbi s koronavirusom te govori o *nama* kao o zajednici koja se uspješno nosi s tom krizom. U svrhu isticanja koristi se inverziju, tj. naglašen red riječi u drugoj rečenici primjera: „Maestralni su i Krunoslav Capak i Alemka Markotić”. Zovak koristi pozitivno konotirane pridjeve „maestralan” i „izvrstan” kako bi opisao Beroša, Capaka i Markotić. Izražava zadovoljstvo navedenim zdravstvenim djelatnicima i njihovim načinom opfođenja s krizom.

(3) Prilagodili smo se novonastaloj situaciji, prihvatili je kao izazov i timskim radom došli do rješenja. To uostalom i jest poduzetništvo – rješavanje problema – kaže Maslač-Petričević (Večernji list, 20. travnja 2020.).

Poduzetnica Josipa Maslač-Petričević u primjeru (3) ističe pozitivan način ophođenja s krizom u poduzetništvu. Koristeći pokaznu zamjenicu „to” te grafičkim isticanjem riječi „rješavanje problema” pomoću crtica, Maslač-Petričević naglašava ulogu poduzetništva u koronakrizi. Na semantičkoj razini koriste se pozitivno obojani izrazi „prihvatiti kao izazov”, „timski rad”, „doći do rješenja” i „rješavanje problema”.

(4) Das Land stelle sich der Bewältigung der Pandemie – und “damit das weiter gelingt, brauche ich, das sage ich ganz offen, auch weiter Ihre Mithilfe - die Mithilfe, die Sie schon seit Wochen in so wunderbarer Weise geben”, sagte Merkel. “Es ist schlichtweg großartig, was in unserem Land von der übergroßen Mehrheit der Menschen geleistet wird. Unser Land zeigt sich von seiner besten Seite”¹ (Der Spiegel, 3. travnja 2020.).

U primjeru (4) nalazi se izjava kancelarke Angele Merkel koja ističe pozitivne strane ophođenja Nijemaca s krizom. Angela Merkel sintaktički naglašava umetnutom rečenicom „das sage ich ganz offen” (‘to kažem sasvim otvoreno’) kako ništa ne skriva i izravno iznosi činjenice stanja u državi. Ponavljanjem riječi „Mithilfe” (‘pomoć’) i dodatnim naglašavanjem odnosno rečenicom „die Sie schon seit Wochen in so wunderbarer Weise geben” (‘koju mi već tjednima pružate na tako prekrasan način’) Merkel ponosno pohvaljuje ponašanje naroda u doba krize. Na semantičkoj razini ističe se pozitivan leksik „schlichtweg großartig” (‘jednostavno predivno’), „leisten” (‘postići’) i „sich von seiner besten Seite zeigen” (‘pokazati svoju najbolju stranu’) kojim se naglašava pozitivna strana našeg djelovanja. Završnom rečenicom Merkel potiče zajedništvo korištenjem posvojne zamjenice „unser” (‘naš’).

¹ Zemlja se nalazi u borbi protiv pandemije – i „kako bi to dalje uspijevalo, trebam, kažem to sasvim otvoreno, i dalje Vašu pomoć – pomoć koju mi već tjednima pružate na tako prekrasan način”, kaže Merkel. „Jednostavno je predivno što je postigla velika većina ljudi u našoj zemlji. Naša zemlja pokazuje svoju najbolju stranu.”

(5) “Vieles wird in der kommenden Zeit sicher nicht einfacher”, sagte Steinmeier zum Abschluss seiner Ansprache. “Aber wir Deutsche machen es uns sonst ja auch nicht immer einfach. Wir verlangen uns selbst viel ab und trauen einander viel zu.” Er betonte: “Wir können und wir werden auch in dieser Lage wachsen”² (Der Spiegel, 11. travnja 2020.).

Predsjednik Steinmeier u svojoj izjavi ohrabruje svoj narod i priprema ih na nadolazeću krizu naglašavajući kako su Nijemci kao narod jaki u kriznim situacijama. Ističe kako si međusobno vjeruju i očekuju mnogo od sebe unatoč tome što si ponekad i sami otežavaju neke situacije. Pozitivne strane *nas* dodatno naglašava zadnjom rečenicom kako u ovoj situaciji njemački narod može i hoće rasti. Nadalje, naglasak na *nama* postiže se i sintaktički ponavljanjem zamjenice „wir” (‘mi’) u svakoj rečenici. Pozitivan leksik u ovom su primjeru riječi „sich viel abverlangen” (‘zahtijevati mnogo od sebe’), „sich einander viel zutrauen” (‘međusobno si mnogo vjerovati’) i „wachsen” (‘rasti’).

(6) Sachsen Regierungschef Michael Kretschmer (CDU) sagte: “Deutschland ist bisher eine große Tragödie erspart geblieben, weil wir schnell gehandelt haben. Dies hat den Menschen in unserem Land viel abverlangt. Nur weil wir alle diszipliniert waren, haben wir viele Menschenleben retten können”³ (Der Spiegel, 14. travnja 2020.).

U primjeru (6) predsjednik CDU-a⁴ Saksonije Michael Kretschmer podsjeća kako je Njemačka izbjegla veliku tragediju zbog brze reakcije na trenutačnu situaciju. Time su mnogi životi spašeni. Zadnjom rečenicom, odnosno ponavljanjem zamjenice „wir” (‘mi’) naglašava kako su Nijemci spasili mnoge živote svojom disciplinom. Na semantičkoj se razini ističe po-

² „U nadolazećem vremenu mnogo toga neće biti jednostavnije”, rekao je Steinmeier na kraju svojeg govora. „Ali mi Nijemci si ni inače ne olakšavamo stvari. Mi sami od sebe mnogo zahtijevamo i međusobno si veoma vjerujemo.” Naglašava: „Mi možemo i mi hoćemo rasti i u ovoj situaciji.”

³ Michael Kretschmer (CDU), predsjednik vlade Saksonije, kaže: „Njemačka je za sada pošteđena velike tragedije jer smo brzo djelovali. Time se od naroda mnogo zahtijevalo. Samo zato što smo svi mi bili disciplinirani, mogli smo spasiti mnoge ljudske živote.”

⁴ CDU je kratica za njemačku stranku *Christlich Demokratische Union* tj. Kršćansko-demokratsku uniju.

zitivian aspekt djelovanja Nijemaca riječima „wir haben schnell gehandelt” (‘brzo smo djelovali’), „wir alle waren diszipliniert” (‘svi mi smo bili disciplinirani’) i „wir haben viele Menschenleben retten können” (uspjeli smo spasiti mnoge ljudske živote’).

3.2. Negativan prikaz njih

(7) Ostojić je najavio da će idući tjedan u saborsku poslati zakonski prijedlog protiv ‘korona profitera’ te je poručio kako su „iza HDZ-a uvijek ostale iste tri stvari – izolacija, recesija i depresija”, što će, smatra, biti i ovoga puta (Večernji list, 30. travnja 2020.).

Politikar SDP-a Ostojić kritizira rad vladajuće stranke HDZ-a koja u doba krize ne staje na kraj „korona profiterstvu”. Također ističe kako nakon vladavine HDZ-a uvijek vlada nezadovoljstvo i siromaštvo te kako će tako biti i nakon tog mandata. Sintaktički se naglašava misao crticom nabrajajući tri stvari koje ostaju nakon HDZ-a. Negativan prikaz drugih na semantičkoj razini postiže se imenicama „izolacija”, „recesija” i „depresija”.

(8) Nema spoja između onoga što se radi s javnim sredstvima iz proračuna u HAVC-u i to što oni rade također s javnim sredstvima. Njihov namet iz kojeg se financiraju dolazi od korisnika, koji plaćaju porez i njima za to što oni rade. Po meni ta situacija nije prihvatljiva i trebala bi se promijeniti – zaključio je (Večernji list, 22. travnja 2020.).

Ravnatelj HAVC-a (Hrvatski audiovizualni centar) Chris Marcich kritizira netransparentnost i postupke HRT-a optužujući HRT za neadekvatno ophođenje s javnim sredstvima iz proračuna HAVC-a, posebno u vrijeme krize. Sintaktički Marcich naglašava svoje negativno mišljenje riječima „po meni”. Negativne strane njih opisuju se riječima „njihov namet”, „to što oni rade”, „ta situacija nije prihvatljiva” i „trebala bi se promijeniti”.

(9) „Da je WHO obavio svoj posao i poslao medicinske stručnjake u Kinu kako bi objektivno proučili situaciju na terenu, epidemija je mogla biti zadržana u njezinu izvoru, s vrlo malo preminulih”, tvrdi Trump (Večernji list, 17. travnja 2020.).

U primjeru (9) nalazi se izjava tadašnjeg predsjednika SAD-a Donalda Trumpa u kojoj on kritizira postupke *Svjetske zdravstvene organizacije*. Tvrdi kako se epidemija mogla izbjeći adekvatnim djelovanjem *Svjetske zdravstvene organizacije*. Trump koristeći kondicionalnu rečenicu sintaktički naglašava propuste *Svjetske zdravstvene organizacije*. Na semantičkoj se razini ističe negativne strane *njih* riječima „da je WHO obavio svoj posao”.

(10) Der CDU-Rechtspolitiker Jan-Marco Luczak kritisierte auf Twitter, die SPD versuche, „alte ideologische Ideen auf Kosten des Mittelstands durchzusetzen”, sei „absolut verfehlt”⁵ (Der Spiegel, 1. travnja 2020.).

Jan-Marco Luczak, političar CDU-a, u primjeru (10) negativno evaluira postupke opozicijske stranke SPD⁶ i optužuje ih kako pokušavaju provesti svoju staru ideologiju na račun srednjeg društvenog sloja te je to potpuni promašaj. Sintaktički se novinar ograđuje od mišljenja političara indirektno navodeći riječi s *Twittera*. Riječi kojima političar Luczak negativno prikazuje *njih*, tj. SPD glase: „alte ideologische Ideen auf Kosten des Mittelstands durchzusetzen” (‘provesti staru ideologiju nauštrb srednjeg društvenog sloja’) i „absolut verfehlt” (‘potpuni promašaj’).

(11) Es sei ebenso solidarisch wie vernünftig, den Menschen zu helfen, die am härtesten von der Krise getroffen würden, sagte Grünen-Fraktionsvize Agnieszka Brugger dem SPIEGEL: “Die Minister Heiko Maas und Gerd Müller sollten nicht nur wolkige Versprechen machen, sondern müssen jetzt handeln – mit mehr Geld und einer beispiellosen Unterstützung der Vereinten Nationen”⁷ (Der Spiegel, 8. travnja 2020.).

U primjeru (11) političarka Zelenih Agnieszka Brugger kritizira političare Maasa (SPD) i Müllera (CDU) koji samo daju prazna obećanja, a ne rade na rješavanju problema. Prema Brugger krizu bi trebalo rješavati uz

⁵ Jan-Marco Luczak, političar CDU-a, kritizirao je na *Twitteru* kako SPD pokušava „provesti staru ideologiju nauštrb srednjeg društvenoga sloja” i kako je to „potpuni promašaj”.

⁶ SPD je kratica za njemačku stranku *Sozialdemokratische Partei Deutschlands* (Socijaldemokratska stranka Njemačke).

⁷ Agnieszka Brugger, predsjednica Zelenih, rekla je za Spiegel kako bi bilo solidarno i razumno pomoći ljudima koji su najjače pogođeni krizom. „Ministri Heiko Maas i Gerd Müller ne bi trebali davati samo prazna obećanja nego trebaju sada djelovati – s više novčanih sredstava i bezuvjetnom potporom Ujedinjenih naroda.”

više novčanih sredstava i uz pomoć i podršku UN-a. Direktnim i indirektnim ponavljanjem riječi političarke novinar se ograđuje od njezina mišljenja, a crticom u svojim riječima Brugger ističe način rješavanja krize. Negativan prikaz *njih* postiže se metaforom „wolkige Versprechen machen” (‘davati prazna obećanja’).

(12) Linken-Fraktionschef Dietmar Bartsch beklagt, dass nach anfänglichem gemeinsamen Agieren nun “ein Kommunikationswirrwarrr” herrsche. “Ihre Krisenpolitik steuert auf einen Flickenteppich zu”, sagt er zur Kanzlerin. Lacher erzielt er mit seiner Bemerkung über den Wettstreit der Unionsministerpräsidenten Markus Söder und Armin Laschet. Die seien “verhaltensauffällig”, es gehe in der Corona-Pandemie aber “nicht um eine Karriere in der Union”⁸ (Der Spiegel, 23. travnja 2020.).

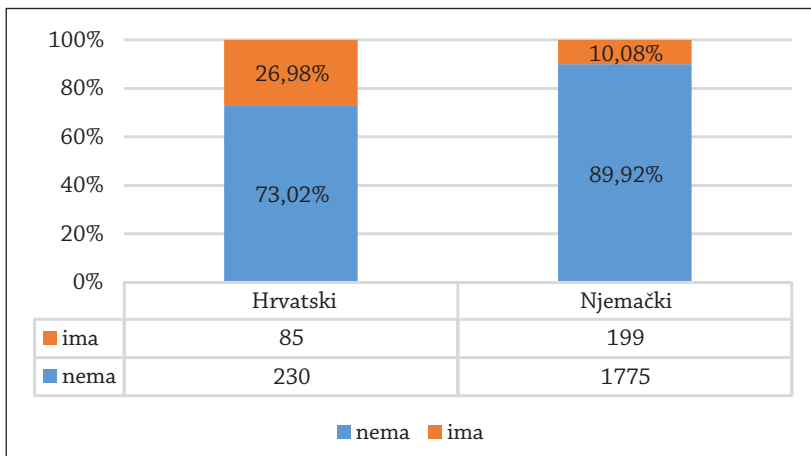
U debati o koroni u Bundestagu političar *Lijevih* Dietmar Bartsch osuđuje trenutačnu situaciju u njemačkoj politici kao komunikacijski kaos. Kancelarki Merkel predbacuje kako je njezina krizna politika puna neslaganja oko načina rješavanja krize. Također kritizira nadmetanje političara CDU-a Södera i Lascheta čije je ponašanje upadljivo jer se više fokusiraju na svoju karijeru unutar stranke nego na rješavanje pandemije koronavirusa. Bartsch koristi metaforu „Flickenteppich” (‘biti pun neslaganja’) za negativan opis politike Angele Merkel. Dodatno na semantičkoj razini naglašava negativno ponašanje političara Södera i Lascheta koristeći riječ „verhaltensauffällig” (‘upadljivog ponašanja’).

4. Rasprava

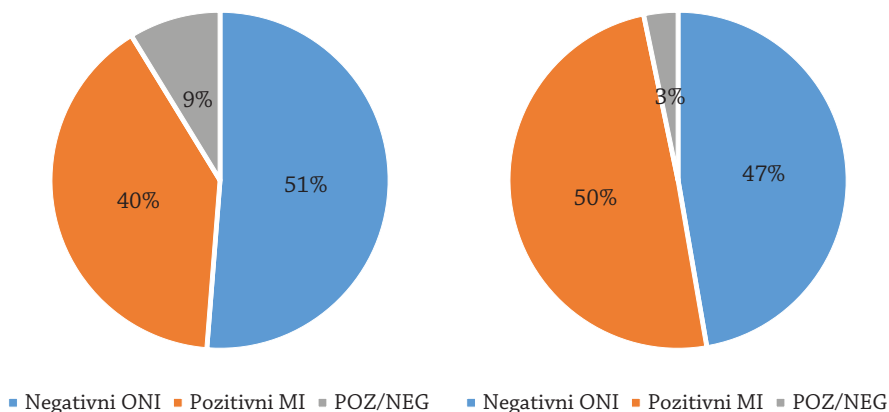
Za potrebe ovog rada istraženi su članci novina *Večernji list* i *Der Spiegel* u ožujku i travnju 2020. godine, odnosno u razdoblju početka epidemije i provođenja epidemioloških mjera u Europi. Iz članaka na temu *korona* izdvojeni su manipulativni navodi epidemiologa i političara. U hrvatskom korpusu pronađeno je 315 članaka s temom korone, od kojih se u 85 članaka

⁸ Dietmar Bartsch, predsjednik *Lijevih*, optužuje kako nakon početnog zajedničkog djelovanja trenutno vlada „komunikacijski kaos”. „Vaša krizna politika puna je neslaganja”, rekao je kancelarki. Izazvao je smijeh sa svojom primjedbom o nadmetanju ministara Unije Markusa Södera i Armina Lascheta. Oni su „upadljivog ponašanja”, u pandemiji koronavirusa se „ne radi o karijeri u uniji”.

upotrebljava manipulaciju. U njemačkom je korpusu pronađeno 1974 člana o koroni, od kojih je 199 prikaz manipulacije (v. grafički prikaz 1). Iako je broj članaka nerazmjernan može se primijetiti kako je prisutnost manipulacije veća u hrvatskom (26,98 %) nego u njemačkom korpusu (10,08 %).

Grafički prikaz 1 – Ukupan prikaz primjera manipulacije u hrvatskom i njemačkom korpusu

*Grafički prikaz 2 –
 Prikaz hrvatskog korpusa*

*Grafički prikaz 3 –
 Prikaz njemačkog korpusa*

U hrvatskom su korpusu negativno prikazani *oni* u 51 % slučajeva, pozitivan prikaz *nas* nalazi se u 40 % primjera, a u 9 % slučajeva u istom se primjeru nalazi kontrastiranje *njih* i *nas*. U njemačkom su korpusu negativno prikazani *oni* u 47 % primjera, pozitivno evaluirani *mi* u 50 % primjera, a 3 % primjera sadrži prikaz *njih* i *nas*. Iz grafičkih prikaza 2 i 3 vidljivo je da se u hrvatskom korpusu češće prikazuju *oni* kao negativni, dok je u njemačkom korpusu veći naglasak na pozitivnim stranama *nas*. Nadalje, kontrastiranje pozitivnih strana *nas* i negativnih strana *njih* učestalije je u hrvatskom korpusu.

Positivan prikaz *nas* u hrvatskom se korpusu temelji na veličanju pojedinaca i njihovih uspjeha, primjerice ističe se kako su Krunoslav Capak i Alemka Markotić maestralni te kako je Vili Beroš pokazao da je izvrstan u ovoj krizi, a Plenkovićev europski proračun može odgovoriti na sve izazove krize i postati ključnim elementom gospodarskog oporavka. S druge strane, u njemačkom je korpusu naglasak stavljen na jačanje zajedništva, npr. naša zemlja pokazuje svoju najbolju stranu („*unser Land zeigt sich von seiner besten Seite*“), mi Nijemci („*wir Deutsche*“), mi možemo i mi hoćemo rasti čak i u ovoj situaciji („*wir können und wir werden auch in dieser Lage wachsen*“), brzo smo djelovali („*wir haben schnell gehandelt*“), bili smo disciplinirani („*wir alle waren diszipliniert*“) itd.

Kod negativnog su prikaza *njih* primjeri slični u obama jezicima te je naglasak na negativnim postupcima drugih političkih stranaka. U hrvatskom se korpusu tako nalaze primjeri prema kojima će nakon HDZ-a uvijek ostati izolacija, recesija i depresija, Mrak-Taritaš tvrdi da se Prgomet skriva iza ekrana i virtualnih platformi te da se oporbu ušutkava pod izlikom korone, Beroševa je komunikacija politička, traži sebe kao političku osobu i namjerava se dugotrajno politički pozicionirati, a predsjednik Laburista tvrdi kako se kasni s mjerama za spas ekonomije te da vladajući taktiziraju i kako nema suglasja s predstavnicima radnika. U njemačkom korpusu političar CDU-a kritizira SPD jer pokušavaju provesti staru ideologiju nauštrb srednjeg društvenog sloja („*alte ideologische Ideen auf Kosten des Mittelstands durchzusetzen*“), *Zeleni* kritiziraju političare SPD-a i CDU-a jer daju samo prazna obećanja („*nur wolkige Versprechen machen*“), političar *Ljivihi* kritizira kriznu politiku Angele Merkel kao punu neslaganja oko načina rješavanja krize („*Ihre Krisenpolitik steuert auf einen Flickenteppich zu*“) te političare CDU-a koji se više fokusiraju na svoju karijeru unutar stranke nego na rješavanje pandemije koronavirusa („*es gehe in der Corona-Pandemie aber nicht um eine Karriere in der Union*“).

Na koncu se može zaključiti kako je u obama jezicima prisutna manipulacija u vidu pozitivnog prikaza *nas* i negativnog prikaza *njih*, no u hrvatskom se korpusu češće kritizira druge, dok se u njemačkom korpusu naglašava uspjehe njihova zajedničkog djelovanja.

5. Zaključak

Za vrijeme koronakrize u medijskom diskursu prisutna je česta manipulacija čitateljima. Epidemiolozi i političari u svojim izjavama pokušavaju utjecati na široko čitateljstvo ističući opasnosti koronavirusa te ga nagnati na poštivanje epidemioloških mjera. Kako bi naveli čitatelje na poštivanje restrikcija, često ističu svoje pozitivne rezultate u borbi s virusom i naglašavaju pogreške drugih koristeći pri tome jezična sredstva na sintaktičkoj, semantičkoj i pragmlingvističkoj razini. Na sintaktičkoj razini prevladavaju naglašen red riječi u rečenici, umetnute rečenice, ponavljanja, misaone crtice. Na semantičkoj razini može se pronaći pozitivan i negativan leksik te različite metafore, a na pragmlingvističkoj razini razlikujemo pozitivan prikaz *nas* i negativan prikaz *njih*.

Iz ovog je istraživanja vidljivo da je manipulacija prisutna i u hrvatskom i u njemačkom novinskom korpusu, pri čemu je ipak učestalija u hrvatskom jeziku. U njemačkom je korpusu češće zastupljeno isticanje svojih pozitivnih strana, dok u hrvatskom prevladava opozicija između naših pozitivnih i tuđih negativnih postupaka. U njemačkom se korpusu naglašava zajedništvo, odnosno zajedničko djelovanje naroda, političara i epidemiologa u borbi protiv koronavirusa, a u hrvatskom se učestalo okrivljuje *njih* odnosno druge za neuspjeh pri suzbijanju broja oboljelih.

U ovom su radu istraženi manipulativni navodi političara i epidemiologa te jezična sredstva kojima se takve izjave postižu. Neistražena je ostala funkcija novinara i uredništva koji prenose takve riječi kao i njihov udio u manipulaciji, što može poslužiti kao podloga za daljnja istraživanja. Osim toga, zanimljivo bi bilo istražiti u kojoj mjeri novinari ciljano prenose izjave političara i epidemiologa s ciljem manipulacije.

Popis literature

- Baker, Paul (2008) *Using Corpora in Discourse Analysis*, Continuum, London, New York.
- Bednarek, Monika (2006) *Evaluation in Media Discourse: Analysis of a Newspaper Corpus*, Continuum, London, New York.

- Billig, Michael, Cristina Marinho (2014) „Manipulating information and manipulating people. Examples from the 2004 Portuguese Parliamentary Celebration of the April Revolution”, *Critical Discourse Studies*, 11, 2, 158–174.
- Blommaert, Jan (2005) *Discourse A Critical Introduction*, Cambridge University Press, Cambridge.
- Broersma, Marcel (2007) „Form, Style And Journalistic Strategies. An Introduction.”, *Form and Style in Journalism*, ur. M. J. Broersma, Groningen, 9–29.
- Brown, Gillian, George Yule (1983) *Discourse Analysis*. Cambridge University Press, Cambridge.
- Brünner, Gisela; Gabriele Graefen (1994) „Zur Konzeption der Funktionalen Pragmatik”, *Texte und Diskurse. Methoden und Forschungsergebnisse der Funktionalen Pragmatik*, ur. Gisela Brünner, Gabriele Graefen, Wiesbaden, 7–21.
- Busse, Dietrich, Wolfgang Teubert (2013) „Ist Diskurs ein sprachwissenschaftliches Objekt? Zur Methodenfrage der historischen Semantik.”, *Linguistische Diskursanalyse: neue Perspektiven*, ur. Dietrich Busse, Wolfgang Teubert, Wiesbaden, 13–31.
- Diaz-Bone, Rainer (2013) „Soziologische Perspektiven auf die Diskurslinguistik”, *Linguistische Diskursanalyse: neue Perspektiven*, ur. Dietrich Busse, Wolfgang Teubert, Wiesbaden, 273–287.
- Dürscheid, Christa (2003) „Medienkommunikation im Kontinuum von Mündlichkeit und Schriftlichkeit. Theoretische und empirische Probleme”, *Zeitschrift für angewandte Linguistik*, 38, 37–56.
- Fairclough, Isabela, Norman Fairclough (2012) *Political Discourse Analysis. A Method for Advanced Students*, Routledge, London, New York.
- Fairclough, Norman (1989) *Language and Power*, Longman Group UK Limited, New York.
- Fetzer, Anita (2013) *The Pragmatics of Political Discourse : explorations across cultures*, John Benjamins Publishing Company, Amsterdam.
- Fetzer, Anita, Gerda Eva Lauerbach (2007) *Political Discourse in the Media. Cross-cultural perspectives*, John Benjamins B.V., Amsterdam.
- Grzywna, Agnieszka (2013) „Manipulation and pragmatics in political discourse”, *Research Trends in Intercultural Pragmatics*, ur. Istvan Kecskes, Jesús Romero-Trillo, Berlin, 367–393.

- Hajer, Maarten A. (2003) „Argumentative Diskursanalyse. Auf der Suche nach Koalitionen, Praktiken und Bedeutung”, *Handbuch Sozialwissenschaftliche Diskursanalyse. Band II: Forschungspraxis*, ur. Reiner Keller, Andreas Hirsland, Werner Schneider i Willy Viehöver, Opladen, 271–298.
- Hanke, Christine (2003) „Diskursanalyse zwischen Regelmäßigkeiten und Ereignishaftem – am Beispiel der Rassenanthropologie um 1900”, *Handbuch Sozialwissenschaftliche Diskursanalyse. Band II: Forschungspraxis*, ur. Reiner Keller, Andreas Hirsland, Werner Schneider i Willy Viehöver, Opladen, 97–118.
- Holly, Werner (2000) „Was sind ‚Neue Medien‘ - was sollen ‚Neue Medien‘ sein? in Zusammenarbeit mit den Projektleitern und Mitarbeitern der Projekte der Chemnitzer DFG-Forschergruppe ‚Neue Medien im Alltag‘.”, *Neue Medien im Alltag*, ur. Günter Voß, Werner Holly, Klaus Boehnke, Opladen, 79–106.
- Hunziker, P. (1988) *Medien, Kommunikation und Gesellschaft. Eine Einführung in die Soziologie der Massenkommunikation*, Wissenschaftliche Buchgesellschaft, Darmstadt.
- Keller, Reiner (2003) „Der Müll der Gesellschaft. Eine wissenssoziologische Diskursanalyse”, *Handbuch Sozialwissenschaftliche Diskursanalyse. Band II: Forschungspraxis*, ur. Reiner Keller, Andreas Hirsland, Werner Schneider i Willy Viehöver, Opladen, 197–232.
- Kenzhekanova, Kuralay, Magulsim Zhanabekova, Tol kyn Konyrbekova (2015) „Manipulation in Political Discourse of Mass Media”, *Mediterranean Journal of Social Sciences* 6, 4, 325–332.
- Lewis M., Diana (2004) „Online news: a new genre?”, *New Media Language*, ur. Jean Aitchison, Diana M. Lewis, London, New York, 95–105.
- Menz, Florian (1989) „Manipulation strategies in newspapers: a program for critical linguistics”, *Language, Power and Ideology. Studies in Political Discourse*, ur. Ruth Wodak, Amsterdam, Philadelphia, 227–249.
- Niehr, Thomas, Karin Böke (2003) „Diskursanalyse unter linguistischer Perspektive – am Beispiel des Migrationsdiskurses”, *Handbuch Sozialwissenschaftliche Diskursanalyse. Band II: Forschungspraxis*, ur. Reiner Keller, Andreas Hirsland, Werner Schneider i Willy Viehöver, Opladen, 325–352.

- Nölke, Matthias (2010) *Die Sprache der Macht*, Haufe Mediengruppe, Freiburg, Berlin, München.
- Salkie, Raphael (2001) *Text and Discourse Analysis*, Routledge, London, New York.
- Sornig, Karl (1989) „Some remarks on linguistic strategies of persuasion”, *Language, Power and Ideology. Studies in Political Discourse*, ur. Ruth Wodak, Amsterdam, Philadelphia, 95–113.
- Stubbs, Michael (2007) „On texts, corpora and models of language”, *Text, Discourse and Corpora. Theory and Analysis*, ur. Hoey, Michael, Michaela Mahlberg, Michael Stubbs, Wolfgang Teubert, London, New York, 127–163.
- Teubert, Wolfgang (2013) „Die Wirklichkeit des Diskurses”, *Linguistische Diskursanalyse: neue Perspektiven*, ur. Dietrich Busse, Wolfgang Teubert, Wiesbaden, 55–147.
- Van Dijk, Teun A. (2000) *Ideology and discourse A Multidisciplinary Introduction*, <http://www.discourses.org/UnpublishedArticles/Ideology%20and%20discourse.pdf>, posjet 28. rujna 2021.
- Van Dijk, Teun A. (2006) „Discourse and manipulation”, *Discourse&Society*, 17, 2, 359–383.

SUMMARY

Nikolina Miletić, Marija Perić

THE LANGUAGE OF MANIPULATION IN THE MEDIA DISCOURSE DURING THE CORONA CRISIS

Discourse simultaneously describes and shapes our view of the world (cf. Teubert 2013: 56). Language is used as a mediator in the discourse and it shapes our social, political and cultural interactions (cf. Baker 2008: 3). There is no such thing as a pure, impartial statement. Expressing thoughts and ideas involves purposes, goals, and desires at the same time; it is not only what is said that matters, but also the way it is said (cf. Sornig 1989: 95). Language is used as an instrument to exercise one's will (cf. Nölke 2010: 22) and its main function is to influence someone (cf. Nölke 2010: 110). The emphasis of this research is on the forms of manipulation during the corona crisis in Croatia and Germany. The research corpus consists of newspaper articles from *Večernji list* and *Der Spiegel* published in March and April 2020. Examples of direct allegations by epidemiologists, politicians, and other people affected by the corona virus are analyzed.

Manipulation is explored in the corpus according to the strategies of Van Dijk (2006), who, as a starting point, distinguishes general interaction strategies, i.e. positive portrayal of self (we) and negative portrayal of others (they). In the Croatian corpus 315 articles with the topic of the corona virus were found, out of which 85 employed manipulation. In the German corpus 1974 articles were found, out of which 199 employed manipulation. Although the number of articles is disproportionate, it can be concluded that the presence of manipulation is higher in the Croatian (26.98%) than in the German corpus (10.08%). In the Croatian corpus *they* are more often shown as negative, while in the German corpus there is a greater emphasis on *our* positive sides. Furthermore, the contrast between the positive sides of *us* and the negative sides of *them* is more frequent in the Croatian corpus.

Key words: *manipulation; media discourse; political discourse; corona; German and Croatian corpora*